

УДК 347.96:502/504

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

**Т.В. МОРОЗОВСЬКА, кандидат юридичних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

У статті розглядається екологічна культура юриста як складова професійної та загальної культури юриста як особистості.

Культура, екологічна культура, екологізація, сталий розвиток, коеволюція.

Локальні і глобальні екологічні проблеми сьогодення так чи інакше стосуються всього людства і для свого вирішення потребують значних економічних та соціальних зусиль. Людина та суспільство в цілому породили проблеми які погрожують подальшому існуванню не тільки природи а й сучасній цивілізації.

Сформульована у Ріо-де-Жанейро у 1992 р. позиція планетарного співтовариства відкрила новий етап розвитку «*sustainable development*» (у перекладі «сталий розвиток»), що означає гармонійний сумісний розвиток (коеволюцію) суспільства з його природним середовищем, біосферою [1]. Процес сталого розвитку повинен стати умовою збереження існуючих досягнень цивілізації і в рамках концепції направити всі зусилля людства на збереження для майбутніх поколінь місця нашого існування – планети Земля.

Необхідність усвідомлення наукової картини світу і світогляду в перспективі розвитку людства можна вирішити лише з максимальним застосуванням можливостей екологічної культури. В цьому і полягає основна місія екологічної культури – сприяння переорієнтації людини і всього людства на планетарні цінності: збереження живої та неживої природи [2]

Саме об'єктивні реалії сучасного життя підштовхують до необхідності «екологізації» економічної та соціальної сфери суспільного життя, корегування будь-якої діяльності, її відповідності міжнародним та національним стандартам і цінностям, формування необхідного рівня екологічної культури. Визначене в повній мірі стосується і професійної юридичної діяльності, яка в свою чергу є частиною суспільної діяльності.

Мета статті полягає у розкритті поняття екологічної культури та визначити специфіку екологічної культури юриста її роль та місце в практичній юридичній діяльності.

Проблеми екологічної культури, екологічної свідомості, світогляду, екологічних компонентів та виховного процесу в екологічній культурі

досліджені представниками гуманітарних, природних та технічних наук. Разом з тим в літературі недостатньо розкрито деонтологічні аспекти екологічної культури юриста, не виключаючи ті специфічні риси культури які дозволяють розглядати їх в якості ефективного засобу формування цінностей юриста в екологічному ракурсі.

Специфіка екологічної культури юриста полягає в тому, що він як суб'єкт загальної культури повинен володіти всім комплексом наукових знань та вмінь які дозволяють реалізовувати програми направлені як на захист екологічних прав так і обов'язків направлених на усунення негативних наслідків у відношенні людина – природа.

Саме поняття «культура» є досить неоднозначним, багато змістовним та являє собою і конкретне історичне явище і сукупність форм людської діяльності і набір правил та цінностей.

Термін «культура» до привичної нам категорії пройшов довгий історичний шлях і як відомо, вперше слово «*cultura*» було застосовано Марком Порційем Катонем Старшим (234–149 р. до н.е.) в його трактаті про землеробство «*De Agri Cultura*» (160 р. до н.е.) визначаючи цей термін, як обробіток, поліпшення шанування, відносячи його до обробки землі. В такому розумінні культура повстає як співпраця людини і природи та направлена на взаємну користь [3].

У відкритті ідеї культури помітне місце відводиться Цицерону (106–43 р. до н.е.) який у філософському тропі «*cultura animi*» застосував метафору до культури як засобу «культивуації душі», що пов'язують з формуванням концепту культури в римському духовному житті. Після Цицерона поняття культури вже з новим значенням застосовується іншими латинськими авторами, укорінюється у філософському лексиконі і в подальшому отримує узагальнене поняття щодо всіх форм людської активності, форми штучного рукотворного буття, отриманою людиною в результаті перетворення буття природного – «натури» [4].

Одним з перших, хто застосував термін «культура» близько до сучасного розуміння був Ян Амос Коменський (1592–1670).

Cultura universalis (універсальна культура людства) – так Ян Коменський визначив спосіб облагороджування людської особистості, що формується і загальну гармонію соціального існування у світі. При цьому вимога бути людяним (*humanitas*) співпадало у Яна Коменського з необхідністю бути культурним (*cultus*) [9].

Близьким до сучасного розуміння культури, як «покращення природи», яке в свою чергу призводить до «покращення життя» було надано німецьким юристом та політичним мислителем С.Пуфендорфом (1632–1694).

Культура – це «покращення природи», яке у свою чергу приводить до «покращення життя». Так «культура» була визначена, як якась протилежність даній природі («натурі») [6].

Відповідно довготривале розуміння культурного і природного як двох протилежних незалежних цінностей, що відображені в споконвічній опозиції

«культура-натура» мало глибокі негативні наслідки у вигляді екологічної кризи з одного боку і духовної з іншого. Поняття «екологія» (походить від грец. *ekos* – житло і *logos* – вчення) дослівно означає вчення про житло, про умови життя тих, хто його населяє. Родоначальник цього терміну Е. Геккель застосував його для означення напряму біології, що вивчає зв'язки відносин біологічних організмів і популяцій з зовнішнім середовищем. Екологія народилась як суто біологічна наука про взаємовідносини «організм – середовище». Інтереси сучасної екології вийшли далеко за біологічні межі а об'єкт дослідження еволюціонував до взаємовідносин «людина-природа» та вона перетворилась на розгалужену галузь знань яка охоплює широкий спектр проблем у взаємодії людини з природним середовищем, включаючи нормативно-правове регулювання цих відносин [7].

Термін «екологічна культура» вперше з'явився у 20-х рр. ХХ ст. у працях представників американської школи «культурної екології», які вважали що високий рівень культури і цивілізації не може бути причиною деградації природи. Екологічна культура являє собою наукове розуміння взаємозв'язків природних та соціальних процесів, відносин людини як розумного представника тваринного світу з природним середовищем, спілкування з іншими людьми, ставлення до рідної мови, національної та світової культури, до самої себе, тобто ціннісні орієнтації [8].

Сьогодні екологічна культура є засобом реалізації сутнісних сил людини в умовах конкретного природного середовища. Впорядковуючи власний світ, світ людського буття, людина виступає регулятивом, організуючим чинником і для природного світу. Екологічна культура – суть глибоко телеологічне явище, оскільки в процесі діяльності задається певний напрямок розвитку довкільних процесів та станів об'єктів оточення, а також поведінки самої людини. В процесі своєї діяльності людини і прямо і опосередковано впливає на певні об'єкти світу, використовує ресурси які не завжди можуть відновлюватись та таким чином може навіть впливати на хід еволюції та на всю зону біологічного життя планети [9].

Екологічна культура відображає характер відносин між людиною і природою, що зазначила В.А. Ігнатова у визначенні екологічної культури: «екологічна культура – це частина загальної людської культури третього тисячоліття, яка проявляється в системі ціннісних орієнтацій, має високу духовну направленість і складається з множини складових. До структури її понятійної матриці органічно вписуються екологічний світогляд, екологічна свідомість, екологічне мислення, гуманістичні ідеї, загальнолюдські цінності та ідеали, переконання і принципи, наукові і ненаукові знання, вміння та навички екологічно обґрунтованої діяльності, засоби пізнання, норми та вимоги екологічного та морального імперативів, цивільна та екологічна відповідальність» [10].

Можна погодитись з думкою, що на сучасному етапі державні і соціальні інститути, реалізуючи екологічну функцію не забезпечують

належними чином процес формування екологічної культури населення. Крім того більшість елементів системної моделі формування екологічної культури не розроблені юридично, не забезпечені відповідними ресурсами. Соціально-екологічний ресурс не знаходить свого відображення в програмах соціально-економічного розвитку територій [11].

Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р., яким головними завданнями її здійснення визначено стабілізацію та поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України з метою гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Відповідно визначені в законі принципи і засади повинні стати належною базою для взаємодії всіх органів державної влади, місцевого самоврядування громадських організацій та громадськості для вирішення питань охорони та захисту довкілля. Не остання роль у формуванні екологічної політики становить належне формування екологічної культури суспільства та особливо місця професійних юристів у цьому динамічному процесі.

У кожному конкретному випадку сутність тієї чи іншої культури розкривається через: специфіку та засоби діяльності, способи задоволення людських потреб. У контексті універсальних зв'язків та закономірностей, культура постає як суто людська форма самоорганізації та розвитку системи, засіб її адаптації до довкілля, креативний чинник утвердження та процвітання людини в біосфері. (філософія екологічна культура)

Неможливо також не звернути увагу на співвідношення професійної, правової та екологічної культури, які також грають не менш важливу роль в становленні юриста як особистості.

Враховуючи те, що представники юридичної професії є носіями культурних цінностей в сфері права, можна з впевненістю сказати, що водночас вони є суб'єктами реалізації зазначених функцій. Своїми діями, рішеннями, манерою поведінки в цілому юристи впроваджують у площину реального життя не просто культуру, а цілу низку правових цінностей, що перебувають під охороною права: життя людини, її честь, гідність, недоторканість, свободу, справедливість.

Таким чином, для представників правничої професії наявність високого рівня правової культури є обов'язковим моментом та необхідною умовою якісного виконання професійного обов'язку [12].

Процес формування екологічної культури починається з набуття екологічних знань, де не останню роль грає системність набуття цих знань. При цьому саме по собі знання не гарантує ані наявності культури

ані перетворення їх у належну соціально корисну поведінку. І лише належна мотивація направлена на зберігання та захист довкілля досягнута належним рівнем освіти і внутрішньою готовністю реалізувати екологічні знання в соціальній і професійній діяльності що також досягається гуманістичним світоглядом, розумінням коеволюції природи і суспільства як взаємодоповнюючих складових однієї системи.

Екологічна культура юриста починається з знань та розумінь глибоких природних процесів взаємодії людини і природи та можливих наслідків цієї взаємодії, вміння орієнтуватись та реалізувати знання та реально втілювати їх в життя, в соціальній активності. Що повинно проявлятися у студента юриста та в подальшому стати частиною життєвої позиції юриста професіонала.

Екологічна культура – це складана система принципів, відносин, цінностей а також сукупність усіх видів перетворювальної діяльності, за допомогою яких ці цінності формуються.

Структурними елементами екологічної культури юриста є сукупність знань в цій галузі, яка в свою чергу складається з принципів, норм, правил поведінки, гуманістичних внутрішніх цінностей, орієнтирів самореалізації, моральної оцінки поведінки у відношеннях людина-довкілля, поведінки та діяльності в конкретному природному середовищі, яка включає програму забезпечення екологічної безпеки та благополуччя.

Процеси діяльності людини пов'язані з руйнацією довкілля шикують швидше ніж вдосконалення нормативної бази щодо його відновлення. Юрист повинен стати активною частиною у вдосконаленні культури: вивчати норми міжнародного права, судову практику, громадську думку і приймати участь в процесі розробки нормативних актів різного рівні. Залучення громадських організацій та населення до процесу екологізації в усіх сферах життя є метою формування висококультурного громадянського суспільства, основою формування екологічного мислення, що в свою чергу потребує діяльності всіх соціальних інститутів і наявність відкритої і зрозумілої екологічної інформації для людей різного розвитку.

Юрист є частиною сучасного «інформаційного суспільства» і важливим кроком у формуванні загальної і екологічної культури взагалі важливе місце займають інформаційна досконалість та її гуманістична складова. Утримання розвитку інформаційного суспільства на конструктивному шляху є завданням багатьох соціальних інститутів. Завдяки глобальній сеті Інтернет, мобільному зв'язку, електронним повідомленням та швидкості передачі інформації не тільки змінюється форма комунікації між людьми, а й змінюються емоційний момент спілкування та отримання цієї інформації. Відношення до довкілля, відношення до культурних цінностей та формування екологічної свідомості залежать від емоційно-особової зацікавленості, співпереживання. Поряд з глобальними кризисними змінами стану

довкілля існує регресивний стан суспільства що є основною причиною низького рівні культури взаємодії людини і природи.

Екологічна безпека, як і її антипод залежить від функціонування механізму інформаційного ресурсу, правового режиму доступу до екологічної інформації, а у разі необхідності має реальні механізми захисту права на екологічну інформацію визначені Конституцією та законодавством.

На жаль автором не було знайдено інформації про розгляд судових справ в загальних судах щодо захисту екологічних прав громадян або відшкодування шкоди спричиненої довкіллю за позовними заявами фізичних осіб, що само по собі є показником рівня екологічної культури.

Юрист повинен дотримуватись активної позиції по відношенню до захисту екологічних прав, виступати носієм відповідних знань що на практичному рівні повинно виражатись у отриманні та доведенні до суспільства екологічної інформації щодо стану довкілля, застосування речовин які спричиняють шкоду як споживачам так і навколишньому середовищу, допомагати громадянам у захисті екологічних справ в тому числі ініціювати проведення експертиз, приймати участь в громадських експертизах. Мати активну громадську позицію, коли ставиться питання про захист довкілля і зі всієї відвертістю, всіма засобами захищати своє і чуже особисте, абсолютне і невід'ємне право на життя в безпечному навколишньому середовищі.

Проблеми «екологізації» та рівня екологічної культури у юристів повинні вирішуватись комплексно, починаючи з юридичної освіти, де він як майбутній спеціаліст за допомогою викладача на підставі методів професійної освіти повинен формувати належний рівень екологічної культури. Викладено стосується і необхідності корекції концепцій юридичної освіти направлений на засвоєння систематичних знань про довкілля, знань в галузі природоохоронної діяльності, формування загальної екологічної культури в руслі концепції сталого розвитку.

В подальшому, юрист в своїй практичній діяльності повинен орієнтуватись на загальні засади права, серед яких справедливість, добросовісність, розумність які визначають напрямки правового регулювання, норм твердого права як основи правової системи. в галузі відносин людини і довкілля.

Розвиток екологічної культури юриста повинен бути направлений на формування таких якостей як відповідального відношення до стану довкілля, зацікавленість та переконання в необхідності як екологічної освіти так і самоосвіти. Причому поетапне формування включає – мотиваційно-цілісний компонент і припускає формування системи уявлення та переконань, розуміння цілей і завдань екологічної освіти у формуванні екологічної культури і відповідального культурного відношення до природи пізнавальний компонент направлений на глибоке вивчення основ екологічних знань на формування екологічного мислення, творче засвоєння екологічної моделі діяльності, діяльносний компонент

складається у формування системи операційних умінь навиків реалізації екологічної освіти у рішенні екологічних ситуацій

Важливо врахування теоретичних надбань, які покладені в основу української правової доктрини в сфері екологічних прав громадян, розуміння поняття екологічних прав і суміжних з ними прав людини та обов'язків винесених на конституційний рівень, необхідності наближення екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу, досвід якого є неоціненним. Завданням юриста в цій частині є не тільки володіння необхідним законодавчими рівнем в галузі довкілля та направлення своїх професійних вмінь на своєчасне отримання інформації пов'язаної зі станом довкілля та екологічною безпекою населення а й доведення цієї інформації до широкого загалу.

Інструменти екополітики розвинутих країн можуть і повинні стати орієнтиром професійної діяльності юриста в сфері нормотворчості та правозастосування, а оволодіння цими інструментами виражають ступінь його екологічної культури. До таких інструментів відносять: міжнародні договори в сфері довкілля, національне законодавство в сфері охорони навколишнього середовища, Червона книга, екологічні стандарти, екологічна сертифікація, програми, плани використання природних ресурсів, лісу та інше [13].

Юрист повинен приймати активну участь у вдосконаленні існуючих екологічних нормативів, в тому числі шляхом отримання запитів від відповідних уповноважених інстанцій в тому числі Міністерства охорони навколишнього природного середовища приймати участь у ініціюванні та проведенні екологічних експертиз щодо стану довкілля та його впливу на здоров'я людини.

Юрист повинен стати носієм екологічної культури для соціуму, оскільки на жаль відповідне ставлення до довкілля визначається не тільки рівнем національної культури а й реальними умовами життя у певний період.

Навіть популярне нині спілкування в соціальних сітях може стати важливим кроком для надання юристом інформації для підняття рівня екологічної освіти і культури різних людей стане належним особистим прикладом до інших вирішувати проблеми техногенності, споживання безпечної продукції становлення нової нації в душі коеволюції.

Поняття екологічної культури витікає з розуміння сутності взаємодії людини і середовища існування як теоретичної основи для розробки моделі поведінки особистості у навколишньому середовищі. Екологічна культура – це частина людської культури як сукупності досягнення людства в суспільному, розумовому та підприємницькому відношеннях. Екологічна культура базується на наукових досягненнях щодо закономірностей взаємодії людини і навколишнього середовища в аспекті забезпечення екологічної безпеки та розвитку здоров'я людей, вдосконалення психічних та фізичних можливостей людини в конкретних історичних умовах. Екологічна культура як частина загальної культури повинна розвиватись

не стихійно а направляється цілеспрямовано. Вона повинна формуватись у всіх сферах життя, в противному вона спричинить не тільки деструктивні зміни у довкіллі, а й стане загрозою і людині і довкіллю. Формування понять екологічної культури повинно у студента юриста з перших кроків до професійної освіти та професійної діяльності в майбутньому. І цим цілям на початковому етапі має служити предмет юридичної деонтології в рамках якого і повинно проводитись формування професійної культури юриста і екологічної культури.

Список літератури:

1. Гарусов Є.В. Мир в поисках концепции устойчивого развития : моногр. / Э.В. Гарусов, Г.В. Платонов / Весник Московского университета. – Серия 7. Философия. – 1996. – № 1. – С. 3–14.
2. Беркунова Л.А. «Экологическая культура в аспекте становлений современного общества» : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : ekologicheskaya-kultura-v-aspekte-stanovleniya-tsennostei-sovremennogo-obshhestva.
3. Марк Порцій Катон Старший. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Философия культуры. Становление и развитие : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://philosophy.ru/edu/ref/philcult.html>.
5. Асоян Ю. Малафеев А. Историография концепта cultura : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://es-dejavu.ru/c/Culture_1/html.
6. Кузанский Н. Об ученом незнании / Н. Кузанский. – М. : Мысль, 1980. – Т. 2 – 471 с.
7. Науменко Г.Г. Екологічна культура та її філософські виміри. Філософські проблеми релігії і культури / Г.Г.Науменко // Вісник СевНТУ : Філософія зб.наук.пр. – Вип. 103. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2010.
8. Белякова О.С. Загальна культура особистості та її види : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
9. Шаллер К. Универсализм Я.А. Коменского / Шаллер К. // Человек – культура – общество в концепции Яна Амоса Коменского : Материалы международного симпозиума. – М., 1997.
10. Ігнатова В.А. Екологічна культура / В.А. Ігнатова. – Тобольск : Изд-во ТГПИ им. Д.И.Менделеева, 2002. – 212 с.
11. Лагутін О.О. Екологічна культура як фактор сталого розвитку суспільства : автореферат по спеціальності 24.00.01 – теорія і історія культури : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www/disercat.com/content.
12. Гусев С.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч.посіб. – 2-ге вид., перероб. / С.Д. Гусев, О.Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2006. – 487 с.
13. Скакун О.Ф. Юридическая деонтология / О.Ф. Скакун. – Х., Эспада, 2002. – 504 с.

В статье рассматривается экологическая культура юриста как составляющая профессиональной и общей культуры юриста как личности.

Культура, экологическая культура, экологизация, устойчивое развитие, коэволюция.

The article considers the ecological culture of the lawyer as a component of professional and General culture of a lawyer as a person.

Culture, ecological culture, ecology, sustainable development, co-evolution.